

Palani Fakata'u Kakato 2023 - 2024

Na'e fakahoko 'o fakatatau ki he fiema'u 'a e
Kupu 22 'o e Lao ki he 'Atita 'a e Pule'anga 2007 (*mo hono Fakatonutonu*)

Talamu'aki 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea

'Oku'ou fiefia ke fakahoko atu 'a e "Palani Fakata'u Kakato" 'a e 'Atita Seniale ki he ta'u fakapa'anga 2023-24 fakatatau ki he kupu 22 'o e *Lao ki he 'Atita Fakapule'anga 2007, (ko e Lao)*. Na'e teuteu'i 'a e palani'ni 'e he 'Atita Seniale mo 'ene kaungāue 'o fakamatala'i 'a 'ene fokotu'utu'u polokalama ngāue ki he ta'u fakapa'anga 2023-24.

Ko hono fa'u 'o e Palani Fakata'u Kakato' 'oku fakahā mai 'e he *Lao* ke fakakaukau'i fakataha mo ha ngaahi tānaki mai mei he kau ma'u tu'unga tefito; kau Mēmipa 'o e Fale Alea, pea mo fakakaukau'i foki mo e ngaahi 'elia 'oku lahi hono fakatokanga'i 'i he ngaahi ngāue kotoa 'a e ngaahi ngāue'anga fakapule'anga. 'Oku'ou tui ko e Palani Fakata'u Kakato'ni 'e malava pē ha fanga ki'i feliuliuaki ki ai 'a ia 'o ka hoko, 'e fakahā pē 'e he 'Atita Seniale' ki he ngaahi potungāue pē ngaahi kautaha 'oku 'atita'i' 'a e ngaahi fakalelei ko ia lolotonga 'a e ta'u.

Faka'osi, ko e Palani Fakata'u Kakato'ni 'oku'ne fakahā mai 'a e fakakaukau 'a e 'Atita Seniale' ki he fakahoko hono ngaahi fatongia, pea mo hono ngāue'aki 'a e ivi ngāue 'oku 'oange kiate ia' 'i he ta'u fakapa'anga 'oku tau hanga atu ki ai. 'I he taimi tatau, 'oku'ne 'oange ki he Fale Alea 'a e ngaahi tu'unga fe'unga ke fakatefito ai hono fakamaau'i 'a e faifatongia 'a hono 'Ofisi lolotonga 'a e ta'u 2023-24.

.....

Lord Fakafanua

'EIKI SEA 'O E FALE ALEA 'O TONGA

3 'o Siulai, 2023

Ko e Palani Fakata'u Kakato'ni ko e 'uluaki me'angāue ia ki he fakamatala fatongia 'o hoku 'Ofisi. Ko e ngaahi ngāue 'atita mo e ngaahi lipooti 'oku palani 'e hoku 'Ofisi' ke fakahoko 'i he ta'u 2023-24 'oku 'oatu kotoa ia 'i he Palani Fakata'u Kakato'ni.

Hangē pē ko ia na'e fai 'i he ngaahi ta'u ki mu'a, na'e fakahū atu 'a e palani' ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Fale Alea ki ha'anau tānaki mai 'o a'usia ai 'a e Palani Fakata'u Kakato ko 'eni'. Pehē foki, 'oku fenāpasi 'a e ngaahi ngāue 'i he palani' mo e ivi ngāue mo e pa'anga na'e fakahū atu 'i he 'emau patiseti ki he 2023-24.

Ko e palani', 'i he fakalukufua, 'oku fekau'aki hangatonu ia mo e Palani Lōloa Fakata'u Nima 'a e 'Ofisi, 2019-2024, pehē foki ki he Palani Lōloa 'a Tonga hono II, 2015-2025, 'a ia 'oku makatu'unga 'i he ngaahi Taumu'a Fakalalakaka (SDGs) 'a e UN.

Ko homau tūkuingata' ke fakahoko homau fatongia' pea ke ma'u 'a e 'amanaki 'a e kau taki', ko e mahu'inga taha kiate kimaautolu'. Ko 'eku mēmipa ko ia 'i he Kōmiti Pa'anga 'a e Fale Alea', te'u malava ai 'o vakai ki ha ngaahi fokotu'u fakalelei ki he palani ko 'eni' pea ke kei tauhi pē 'a e tu'unga tau'atāina 'a e 'Atita Seniale.

Te'mau hokohoko atu pē hono 'oatu 'a e ngaahi fakamatala, fale'i mo e fakapapau 'oku totonu, tau'atāina mo falala'anga ki he Fale Alea' mo e kau taki' hono kātoa, 'o 'emau tūkuingata kakato ki he ngāue faka'atita 'oku anga haohaoa ke'ne tokoni'i hake 'a e taliui mo e 'ata-ki-tu'a 'o e ngaahi ngāue hono kotoa pē 'a e pule'anga.

Sefita Tangi
'ATITA SENIALE

3 'o Siulai, 2023

Kanotohi

Ngaahi Peesi

Talamu'aki 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea	1
Fakafe'iloaki 'a e 'Atita Seniale	2
1. Ko homau fatongia mo e ngaahi koloa ngaohi	4
1.1 Ko homau fatongia	4
1.2 Ko 'emau ngaahi koloa ngaohi	4
2. Ngaahi ngāue faka'atita ke fakahoko	6
2.1 Ko hono filifili 'a e ngaahi 'elia ke sivi faka'atita	6
2.1.1 Lipooti 'Atita makehe	6
2.1.2 Lipooti faka'atita 'o e ngaahi ngāue fakapa'anga	6
2.1.3 Lipooti faka'atita 'o e ola	6
2.1.4 Lipooti faka'atita 'o e faipau ki he lao	7
Fakalahi A: Mape Folau 'o e Fakahoko Fatongia	8
Fakalahi E: Ko 'emau ngaahi koloa ngaohi ki he 2023-24	9
Fakalahi F: Ko hono anga hono fili ha tōpiki	20
Fakalahi H: Patiseti Fakaangaanga Fakamole Faka-Polokalama mo e Polokalama	21
si'i 'o e Ta'u 2023-24	
Fakalahi I: Patiseti Fakaangaanga Hūatu mo e Hūmai ki he Ta'u 'e tolu (3) ka hoko	27

1 Ko homau fatongia’ mo e ngaahi koloa ngaohi

1.1 Ko homau fatongia

‘I he *Lao ki he ‘Atita ‘a e Pule’anga 2007 (mo hono fakatonutonu)*, ‘oku fokotu’u ai ‘a e ‘Atita Seniale ko e ‘atita pule ma’ae pule’anga ke’ne fakahoko ‘a hono sivi faka’atita ‘a e ngaahi ngāue fakapa’anga, founa ngāue, mo e ‘atita’i ‘a e ola ki he pa’anga ‘a e fonua. ‘Oku kau ki heni ‘a e ‘atita’i mo hono lipooti ki Fale Alea ‘o fou atu ‘i he ‘Eiki Sea ‘a e tu’unga fakapa’anga ‘o e ngaahi potungāue ‘a e pule’anga, ngaahi fakafongā ‘o e pule’anga, ngaahi pisinisi ‘a e pule’anga, mo e ngaahi poloseki langa fakalalakala; mo hono vakai’i mo e tali ‘o e ngaahi fakamatala pa’anga ‘a e ngaahi pisinisi ‘a e pule’anga ‘oku ‘atita’i ‘e he ngaahi kautaha ‘atita taautaha.

Te’mau óatu ha ngaahi lipooti totonu, fale’i mo e fakapapau tau’atāina ki he Fale Alea’ fekau’aki mo e falala’anga ‘o e ngaahi fakamatala pa’anga ki hono tokanga’i mo pule’i ‘o e pa’anga’ mo e ngaahi koloa ‘a e Pule’anga.

Ko e ‘Atita Seniale ko e ‘ofisa ngāue tau’atāina ia ‘a e Fale Alea’, pea kuo pau ‘e ‘ikai ke pule’i pe tu’utu’unia fakangāue ia mei he Fale Alea pe ko e Pule’anga ‘i he’ene fakahoko ‘a ‘ene ngaahi ngāue mo hono ngaahi fatongia’.

‘Oku tanaki atu ki he *Lao ki he ‘Atita ‘a e Pule’anga 2007 (mo hono fakatonutonu)* ‘e he ngaahi lao kehe. Hangē ko e *Lao ki he Pule’i ‘o e Pa’anga ‘a e Pule’anga 2002* ‘oku fiema’u ai ‘a e Minisitā Pa’anga ke ne fakahū atu ki he Fale Alea ‘i he ta’u kotoa pē ‘a e fakamatala pa’anga fakata’u kuo ‘osi sivi faka’atita’i.

1.2 Ko ‘emau ngaahi koloa ngaohi

‘Oku tokangaekina ‘e he ‘Atita Seniale’ ‘a e ngaahi sino’i ngāue ‘oku laka hake ‘i he 212. ‘Oku kau ki he ngaahi sino’i ngāue ko’eni ‘a e vahevahe iiki ‘o e ngaahi potungāue ‘a e pule’anga’, ngaahi pisinisi ‘a e pule’anga’, pea mo e ngaahi poloseki langa fakalalakala mo e ngaahi tokoni mo e alaa meá pehē.

Ko ‘emau ngaahi koloa ngaohi ‘oku fakafa’ahinga ia ki he kalasi ‘e fā (4):

- **Koloa ngaohi 1: Lipooti ‘atita makehe**

Fakapapau’i, fale’i mo e tokoni ki Fale Alea pea mo e fonua fakalukufua ‘o fakafou ‘i he Lipooti Fakata’u ‘a e TOAG, patiseti fakata’u, palani fakata’u, ngaahi lipooti ‘atita makehe mo e ngaahi ngāue tokoni kehe. ‘Oku kau ki heni mo e tokoni ki he ngaahi va’a kehe ‘a e ‘Ofisi.

- **Koloa ngaohi 2: Lipooti faka’atita ‘o e ngaahi ngāue fakapa’anga**
Ko hono sivi faka’atita ‘o e kotoa ‘o e ngaahi fakamatala fakapa’anga: fakamatala pa’anga fakata’u ‘a e Pule’anga’, fakamatala fakakuata ‘a e Pule’anga pea mo hono sivi faka’atita mo e vakai’i ‘o e ngaahi fakamatala pa’anga ‘a e ngaahi pisinisi ‘a e Pule’anga.
- **Koloa ngaohi 3: Lipooti faka’atita ‘o e ola**
Ko e ngaahi kaveinga kuo fili’ ke taimi totonu hono vakai’i pea lipooti.
- **Koloa ngaohi 4: Lipooti faka’atita ‘o e faipau ki he lao**
Sivi faka’atita ‘o e kotoa ‘o e ngaahi potungāue ‘a e pule’anga pea mo e ngaahi poloseki langa fakalalakaka.

Fakaikiiki ‘o e ngaahi koloa ngaohi ‘oku ‘i he fakamatala *Fakalahi E*

2 Ngaahi ngāue faka'atita ke fakahoko'

2.1 Ko hono filifili 'a e ngaahi 'elia ke sivi faka'atita

2.1.1 Lipooti 'Atita Makehe

Fakapapau'i mo fale'i ki Fale Alea, kau talēkita pea mo e fonua fakalukufua 'o fakafou 'i he lipooti fakata'u 'a e TOAG, patiseti fakata'u, palani fakata'u, ngaahi lipooti 'atita makehe mo e ngaahi ngāue tokoni kehe. Ko e 'Iuniti Pule'i 'oku'ne toe tokoni ki he ngaahi va'a kehe 'o e 'Ofisi.

2.1.2 Lipooti faka'atita 'o e ngaahi ngāue fakapa'anga

Ko e *Lao ki he 'Atita 'a e Pule'anga 2007 (mo hono Fakatonutonu)* 'oku'ne fakamafai'i ai 'a e 'Atita Seniale ke'ne fakapapau'i ko e fakamatala pa'anga a e Pule'anga 'oku 'atita'i 'i hono taimi totonu 'o fakatatau mo e Lao ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga 2002. Kau ki heni 'a hono fakapapau'i 'oku 'i he tu'unga mā'olunga 'a e ola hono sivi faka'atita 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga sivi faka'atita 'oku fiema'u 'e he kautaha 'a e ngaahi 'Ofisi 'Atita Fakapule'anga 'o Māmani' (*ISSAI*).

Ko e 'Atita Seniale ke'ne toe fakapapau'i 'oku 'atita'i fakata'u 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga' pea ke'ne vakai'i mo tali 'a e ngaahi fakamatala pa'anga 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga kuo 'osi 'atita'i 'e he ngaahi kautaha taautaha.

2.1.3 Lipooti faka'atita 'o e ola

Pehē foki, 'oku fakamamafa'i 'a e 'Atita Seniale' ke'ne sivi'i 'a e ngaahi ngāue 'a e ngaahi potungāue 'a e pule'anga pe na'e fakahoko 'i he founga 'oku fakapotopoto, ngāue totonu mo ma'u 'a e ola na'e fokotu'u 'i hono ngāue'aki 'a e pa'anga 'a e fonua 'i he taimi kotoa pē.

'Oku fili á e ngaahi 'elia ki he 'atita'i 'o e maa'usia 'o e ola 'i loto 'i ha fa'unga palani 'oku'ne fakakaukau'i 'a e ngaahi fakahoko ngāue 'a e sekitoa pule'anga ki he taumu'a ó e Fa'unga Palani Langa Fakalalaka á Tonga hono II (TSDF II). Ko e vīsone mo e ngaahi taumu'a ko'eni' 'oku kau ki heni á e:

Paotoloaki 'a e fakalalaka ke fakalekesi e mo'ui ki he taha kotoa.

Tupulekina e ngāue kafataha ki he fakalalaka pea ke tu'uloa e tupu faka'ekonōmika

‘Oku poupou’eni é he ngaahi vīsone fakafonua é fitu:

1:	Tupulekina e ngāue fakataha pea ke tu’uloa mo longomo’ui e ‘ilo faka’ekonōmika.
2:	Tupulekina e ngāue kāfataha pea ke tu’uloa e palanisi ‘a e fakalalakaka ‘i ‘uta mo kolo pea pehē ki he ngaahi tukui motu
3:	Tupulekina e ngāue kafataha pea ke tu’uloa mo fakaivia e fakalalakaka ‘a e tangata/fevinae ‘i he vahevahe taau.
4:	Tupulekina e ngāue kafataha pea ke tu’uloa e taliui ki he pule lelei pea ke leleiangē ‘a e pule ‘a e lao
5:	Tupulekina e ngāue kafataha pea ke tu’uloa e fakalalakaka ‘o e ngaahi ngāue lalahi mo e tekinolosia
6:	Tupulekina e ngāue kafataha pea ke tu’uloa mo lelei ange ‘a hono pule’i ‘o e kelekele mo e ‘ātakai pea ke fakasi’isi’i e tu’u laveangofua ki he feliiuaki e ‘ea
7:	Tupulekina e ngāue kafataha pea hokohoko atu e ngaahi ngāue fakataumalu’i fonua pea mo e pule tau’atāina.

‘Oku’mau fekumi ke fakapapau’i ko e ngaahi ‘ēlia ke fakahoko ki ai ‘a e sivi-faka’atita té nau tokoni lahi ki he a’usia ‘o e Ngaahi Taumu’a Ola ‘o e Fa’unga Palani Langa Fakalalakaka Fakafonua. ‘Oku ‘i ai foki mo e tokanga mavahe ki ha ngaahi ‘elia ‘oku hā mei ai ha ngaahi fakamole taétotonu pe taéfaitotonu pe taéfakapotopoto ke kau mo ia hono sivi-faka’atita.

Tānaki atu ki ai mo hono vakai’i ‘o e ngaahi fa’unga fakamatala ‘a e ngaahi potungāue mo e kau fakafongā ‘o e Pule’anga.

2.1.4 Lipooti faka’atita ‘o e faipau ki he lao

Ko e ‘Atita Seniale ke’ne tokanga’i ‘oku faipau, vakai’i mo fakapapau’i ‘a e fakahoko ‘o e ngaahi fatongia pule’i fakapa’anga, kau ai hono tauhi ‘o e ngaahi lekooti fakatauhitohi mo ha founa fakatauhitohi fe’unga ki he pule’i fakaloto-potungāue ke fakapapau’i ‘oku faipau ‘a e ngaahi potungāue, ngaahi fakafongā ‘a e pule’anga mo e ngaahi pisinisi ‘a e pule’anga ki honau ngaahi fatongia pule’i fakapa’anga ‘i he lao.

Ko e ‘Atita Seniale ke’ne toe fakapapau’i ‘oku ‘atita’i fakata’u ‘a e ngaahi poloseki langa fakalalakaka lalahi. ‘Oku kau ki heni ‘a e ngaahi poloseki fakalalakaka kotoa ‘oku tokanga’i mo pule’i ‘e he ngaahi potungāue mo e kau fakafongā ‘o e pule’anga (MDA’s).

Ko e ngaahi makatu’unga ki hono fili ‘o e ngaahi ngāue ke ‘atita’i fakata’u ‘oku kau ai ‘a e:

- vakai’i ‘a e ngaahi ‘elia ‘e malava ke hoko ha tu’utāmaki ‘i hono ‘ātakai ka ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi me’a ke’ne pule’i ‘i he ngāue’anga ‘oku ‘atita’i, ke’ne poupou’i hono teuteu’i ‘o ‘enau fakamatala pa’anga.
- lahi ‘o e patiseti ki he potungāue ‘o fakahoa ki he patiseti fakalukufua ki he ta’u.

Fakalahi A

Mape Folau 'o e Fakahoko Fatongia

Fakalahi E

Ko 'emau ngaahi koloa ngaohi 2023-24

Na'e fatu 'a e patiseti 'a e 'Ofisi ki he 2023-24 'o fakatefito ki he ngaahi koloa ngaohi 'e fã (4) ko'eni:

- **Koloa ngaohi 1:** Lipooti 'Atita Makehe. Fakapapau'i mo fale'i ki he Fale Alea, kau taki, pea mo e fonua fakalukufua 'o fakafou 'i he Lipooti Fakata'u 'a e TOAG, patiseti fakata'u, palani fakata'u, ngaahi lipooti 'atita makehe mo e ngaahi ngãue tokoni kehe. 'Oku kau ki heni mo e tokoni ki he ngaahi 'iuniti kehe 'a e 'Ofisi.
- **Koloa ngaohi 2:** Lipooti faka'atita 'o e ngaahi ngãue fakapa'anga. Ko hono 'atita'i taimi totonu 'o e fakamatala pa'anga 'a e pule'anga. Kau atu ki ai mo hono 'atita'i taimi totonu 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga' mo hono vakai'i mo hono tali 'o e ngaahi fakamatala pa'anga 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga 'oku sivi faka'atita 'e he kautaha 'atita tau'atãina mei tu'a.
- **Koloa ngaohi 3:** Lipooti faka'atita 'o e ola. Ke fakahoko taimi totonu hono lipooti 'a e ngaahi ola faka'atita 'o e ngaahi kaveinga kuo fili. Kau atu ki ai 'a hono sivi 'o e fakahoko fatongia 'a e ngaahi potungãue mo e kau fakafongia 'a e pule'anga
- **Koloa ngaohi 4:** Lipooti faka'atita 'o e faipau ki he lao. Ke fakahoko fakata'u 'a hono sivi faka'atita 'o e faipau ki he lao 'a e ngaahi potungãue 'a e pule'anga, ngaahi tokoni pea mo e ngaahi poloseki fakalalaka.

Ko 'emau ngaahi lipooti 'oku fa'u

'Oku fakahoko atu ki he Fale Alea, ko 'emau kalaieni (client) 'uluaki ia, 'a e ola 'o 'emau ngãue 'i he 'emau ngaahi lipooti. 'Oku fakahã 'e he ngaahi lipooti ko 'enì ki he Fale Alea 'a e fakakaukau tau'atãina 'a e 'atita ki he taau mo fe'unga 'a e taliui mo e malu 'o e ngaahi founa pule'i 'o e koloa 'a e pule'anga'. Talu mei hono fanongonongo 'a e *Lao ki he 'Atita 'a e Pule'anga 2007(mo hono Fakatonutonu)*, mo 'emau feinga ke lipooti ki he Fale Alea 'a e ngaahi me'a felãve'i:

- mo 'emau ngaahi polokalama 'atita'i 'o e ola, 'a ia 'oku' mau tokanga ai ki he ngaahi me'a felãve'i mo e 'aonga, fakapotopoto mo e 'ikai fakamole taéfakapotopoto hono pule'i 'o e ngaahi koloa 'a e pule'anga
- mo e sivi faka'atita makehe ki ha ngaahi me'a mahu'inga 'o kau ki ai 'a e ngaahi ngãue taéfakalao, ngãue hala mo e ngãue kãkã
- ko 'emau to e vakai'i mo e ngaahi sivi-faka'atita 'o e ngaahi fakamatala pa'anga fakakuata mo fakata'u 'a e pule'anga
- ko e ngaahi ola 'o e ngaahi sivi-faka'atita fakata'u 'o e ngaahi fakamatala pa'anga mo e ngaahi fakamatala 'o e tupu mo e mole 'o e ngaahi pisinisi kehekehe 'a e pule'anga
- ko e ngaahi lipooti ki hono founa pule'i fakalotofale pea mo e founa ngãue.

'Oku' mau to e fakahũ atu ki he Fale Alea 'a e Palani Fakata'u mo e Lipooti Fakata'u 'a e 'Atita Seniale' ke fakahoko atu ki he Fale Alea' 'a e palani ngãue mo e ngãue na'e hoko fakatou'osi.

Ko e ngaahi ngāue kehe ‘oku fakahoko ki he Fale Alea

‘Oku mau fakalahi atu ki he emau ngaahi lipooti ‘a e ngaahi ngāue kehe ma’ae Fale Alea. Ko e ngaahi ngāue ko ‘enī ‘oku nau tokoni ke tupulekina ai pe ‘a e taliui mo e fakahoko fatongia lelei, pea tu’uaki ‘a e pule’i lelei ‘i he sekitoa faka-pule’anga.

‘Oku kau ‘i he ngaahi ngāue ko eni’ ‘a e:

- ngaahi fale’i mo e tokoni ki he Fale Alea, kau taki pea mo e fonua fakalukufua ‘i he ngaahi me’a ‘oku kaunga tonu ki he ‘enau fekumi
- ngaahi tali ki he ngaahi fehu’i mei he Houéiki Mēmipa ‘o e Fale Alea, ngaahi potungāue, kau fakafofonga ‘o e pule’anga mo e kakai, ‘i he taimi ‘e ni’ihi ‘oku a’u ‘o fakahoko ai ‘a e sivi-faka’atita kakato
- fale’i ki he kau taki mo e ngaahi sekitoa fakapule’anga kehe, ‘i he ngaahi me’a felāve’i mo e lao fakaangaanga, ngaahi fokotu’utuú ki he anga ‘o e pule’i ‘o e pa’anga, mo e ngaahi fakalalakaka lalahi ki he fa’unga mo e taumu’a ‘o e taliui
- ngaahi fakahinohino ki he ngaahi sekitoa fakapule’anga ‘i he ngaahi me’a ko e ola ó ha sivi-faka’atita ‘oku nau felāve’i hangatonu mo e pule lelei, pule’i ‘o ha ngāue, mo e taliui, ke tokoni ke toe fakalalakaka ange ‘a e fakahoko fatongia ‘i he kaha’u
- fale’i ki he ngaahi sino tau’atāina mei tu’a ‘i he ngaahi fakalalakaka foóu felāve’i mo e sekitoa fakapule’anga, kau ai á e ngaahi fale’i ki he ngaahi tu’utu’uni fakaangaanga felāve’i mo e tauhitohi mo e ‘atita.

‘I hono fakahoko ‘o e ngaahi ngāue ko’eni, ‘okú mau ngāue’aki ‘a e ngaahi poto’i ngāue mo e taukei ‘oku lolotonga ma’u ‘e he ‘Ofisi ‘Atita ke fakaáíái á e fakalalakaka tuúloa ‘i he anga haohaoa, taliui mo e ‘ata-ki-tu’a ‘i hono pule’i ‘o e ngaahi koloa ‘a e pule’anga.

Koloa ngaohi 1: Lipooti ‘Atita Makehe

Ngaahi tefito’i fatongia

Ko e ngaahi me’a mahu’inga ‘i hono fa’u ‘o e ngaahi koloa ngaohi ko’eni:

- patiseti, palani ngāue loloa, palani fakata’u mo e lipooti fakata’u;
- fakamatala pa’anga ‘a e ‘Ofisi ‘Atita kuo ‘osi ‘atita’i;
- lipooti ‘atita ‘o e ngaahi ngāue fakapa’anga mo e faipau ki he lao
- polokalama ako mo e fakalalakaka ‘o e kaungāue, ngaahi tohi fakahinohino, ngaahi tu’utu’uni ngāue mo e ngaahi sīpinga ngāue, ngaahi uepisaiti (web-sites), fakamatala pa’anga;
- ngāue poupou ki he ‘Ofisi; mo e
- ngaahi ngāue fale’i kehe hangē ko e:
 - fale’i mo e ngaahi tokoni ki he Fale Alea kau ai á e Kōmiti Tuúma’u ki he Ngaahi Meá Fakapa’anga mo e Ngaahi Fakamatala Fakapa’anga Fakapule’anga, Houéiki Mēmipa, Pule’anga, kau fakafongā ó e sekitoa pule’anga kehe pea mo e kakai fakalukufua.

Ivi ngāue

Ko e ‘Iuniti Pule’i Faka’ofisi ‘oku fakafatongia’aki ‘a e Koloa Ngaohi 1: Ngaahi Lipooti ‘Atita Makehe, mo e kaungāue ‘e toko hongofulu (10), ‘o tataki ia ‘e he Talekita Pule (*ko e lakanga’ni ‘oku lolotonga ‘atā ka ‘oku tokanga’i pe ‘e he ‘Atita Seniale*). Kuo ‘osi vahe’i ki he kaungāue ‘a e houa takitaha, ‘a ia ko e houa ko ia’ ‘oku fekau’aki tonu pe ia mo ha ngāue e fakahoko ki he Koloa Ngaohi ‘o e ‘Iuniti’ni ‘o hangē ko ‘ene hā ‘i he *Fika 1*. ‘Oku hā ‘i he *Tepile 1.1* ‘a e ngaahi houa ngāue ‘a e ‘Iuniti’ni pea ‘i he *Tepile 1.2*, ko e fakamole fakapolokalama ia ‘a e ‘Iuniti’ ki he Patiseti 2023-24.

Tepile 1.1: Houa ngāue ‘a e kaungāue ki he 2023-24

Hingoa	Lakanga	Houa Ngāue
(‘atā)	Talekita Pule	-
Teuila Tai	‘Ofisa ki he kaungāue	1,035
Tevita Tu’amoheloa	‘Ofisa Pule ki he me’a fakakomipiuta	1,142
‘Etita Tonga	Tokoni Sekelitali	1,107
Pateli Fanguna	‘Atita	1,142
Vangana Fangaloka	Tauhitohi	1,142
‘Olive Guttenbeil	‘Ofisa Tokanga’i ‘o e ngaahi houa ngāue	1,142
Loleto Falevai	‘Ofisa Fetu’utaki/Tauhi Laipeli	1,142
Jennifer Oakland Faka’osi	Talitali kakai/Faile	1,142
Maamahelotu Moala	Faka’uli/Tauhingoue	1,142
Taniela Lātū	Faka’uli/Tangatafekau	1,142
Kātoa ‘o e houa ngāue ‘a e ‘Iuniti Pule’i		11,278

Tepile 1.2: Fakamole fakapolokalama si’i ‘a e ‘iuniti (*vakai ki he Fakalahi H, peesi 22-23 ‘oku fakakiiki ai ‘a e Fakakātoa ‘o e polokalama 01, mo hono polokalama si’i*)

Polokalama si’i	Mahu’inga
Kaungāue tu’uma’u (10xx)	332,900
Kaungāue lau’aho (11xx)	100
Fefononga’aki & Fetu’utaki (12xx)	96,000
Tauhi mo fakalelei me’angāue (13xx)	24,400
Totongi koloa mo e ngāue (14xx)	260,800
Fakamole ki he ngaahi ngāue lalahi (20xx)	67,600
Kātoa	\$781,600

Me'afua fakafuofua

'Oku hā 'i he *Fika E1* 'a e ngaahi me'afua ke fua'aki 'a e 'atita 'o e ngaahi me'a mahu'inga 'i he koloa ngaohi 'e fakahoko 'i he 2023-24, 'a ia ko e kongia ia 'o e ngaahi ngāue ke fakahoko.

Fika E1

Koloa ngaohi 1: Lipooti 'Atita Makehe

Me'afua 'o e fakahoko ngāue	Me'afua	Taketi 2023-24	Ola 'amanaki ki ai 2022-23	Taketi 2022-23	Ola totonu 2021-22
Lahi					
Ngaahi Lipooti 'a e 'Atita Seniale (a)	Fika	6	6	6	6
Ngaahi Ngāue Tokoni (e)	Fika	2	2	2	2
Ngaahi ngāue poupu (f)	Fika	6	6	6	8
Lelei					
Fakakātoa hono tali 'e he kakai 'o e ngaahi lipooti 'atita (h)	Maaka	8	8	8	8
Taimi totonu					
Ngaahi Lipooti 'a e 'Atita Seniale ke 'ave 'i loto 'i he taimi kuo tu'utu'uni 'e he Lao	Peseti	95	95	95	100
Ngaahi ngāue tokoni kehe ke 'ave 'i he taimi kuo fai ki ai 'a e lototaha.	Peseti	95	95	95	100
Ngaahi ngāue poupu ke 'ave 'i he taimi kuo fai ki ai 'a e felotoi	Peseti	95	95	95	100
Fakamole					
Kātoa fakamole	\$afe	\$781			

- (a) 'Oku kau 'i he ngaahi lipooti 'a e 'Atita Seniale 'a e Patiseti, Palani Fakata'u Tolu, Palani Fakata'u, Lipooti Fakata'u, Fakamatala fakata'u 'a e 'Ofisi 'Atita pea mo e 'Atita 'o e ngaahi ngāue fakapa'anga & Faipau ki he Lao pule 'i 'o e ngāue fakapa'anga.
- (e) Ngaahi tokoni kehe faka'atita 'oku kau ai 'a e ngaahi fale'I ki he Komiti Pa'anga 'a e Fale Alea, kau mēmipa 'o e Fale Alea, Pule'anga mo e ngaahi sekitoa faka-pule'anga.
- (f) Hangē ko e ako mo e fakalalakala 'o e kaungāue, ngaahi tohi fakahinohino he pukepuke 'a e tu'unga ngāue, tohi tu'utu'uni, peesi faka'ofisiale.
- (h) Ko e fakakātoa hono tali 'e he kakai 'o e ngaahi lipooti 'a e 'atita 'oku fua'aki 'a e maaka 'oku kamata mei he 1 ki he 10: 'a ia ko e ma'ulalo taha 'a e 1 pea lelei taha ko e 10.

Me'afua 'o e fakahoko fatongia

Ko e tefito'i me'a fua ki he fakahoko fatongia 'a e 'Iuniti'ni 'e vakai'i ia 'o fakatatau ki he ngaahi me'afua ni:

- Fakakakato 'a e ngaahi ngāue na'e fakaangaanga kiai.
- Maa'usia e taimi ngāue 'i hono taimi totonu. Ko e ngaahi lipooti 'a e va'a'ni ke kakato pē 'o fakatatau ki he lao' pea ke'ne ma'u aipe 'a e taimi 'oku fiema'u mai ai 'e he 'Atita Seniale.
- Houa ngāue 'a e ofisa ngāue ki he akauni elia takitaha
- Ke tokanga'i mo lekooti kakato 'a e ngaahi koloa 'a e 'Ofisi, naunau, lekooti 'o e ngaahi me'a paaki ke pule'i lelei 'ehe 'ofisi ke fakakakato pe he taimi kotoa.
- Ke kakato e koloa ngaohi' 'i loto pe he houa kuo palani.

Koloa ngaohi 2: Lipooti faka'atita 'o e ngaahi fakamatala fakapa'anga Ke 'atita'i taimi totonu 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga' 'o kau ai mo hono vakai'i mo hono tali 'a e ngaahi fakamatala pa'anga 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga 'oku sivi faka'atita 'e he kautaha 'atita tau'atāina mei tu'a. Kau atu ki ai mo hono 'atita'i taimi totonu 'o e fakamatala pa'anga 'a e pule'anga.

Ngaahi tefito'i fatongia

Ko e ngaahi me'a mahu'inga 'i hono fa'u 'o e koloa ngaohi ko'eni ko e:

- Ko hono tukuatu 'a e lipooti 'atita 'i hono fakama'opo'opo 'a hono tauhi, ngāue'aki mo hono lipooti 'o e sino'i pa'anga mālōlō 'a e kau memipa mo e kaungāue 'a Fale Alea 'o Tonga.
- Ko hono tukuatu 'a e lipooti 'atita 'i hono fakamā'opo'opo 'o e fakamatala pa'anga 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga.
- Ko hono vakai'i mo tali 'a e 'atita 'o ha pisinisi 'a e pule'anga na'e fakahoko 'e ha pisinisi taautaha.
- Ko hono 'oatu ha lipooti ki he kau pulengāue fekau'aki mo e ngaahi matavaivai 'i hono tauhi 'o e lekooti fakapa'anga pe ko hono fakamatala'i 'a e ngāue fakapa'anga 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga.
- Setifikeiti kuo tukuatu he lipooti fakamatala pa'anga fakakuata 'a e pule'anga.
- Ko hono fa'u mo tukuatu ha lipooti ke tokoni ki ha faitu'utu'uni 'o fekau'aki mo ha pisinisi 'a e pule'anga.

Ivi ngāue

Ko e 'Iuniti Sivi Faka'atita 'o e Ngaahi Ngāue Fakapa'anga 'oku fakafatongia'aki 'a e Koloa Ngaohi 2, mo e kaungāue 'e toko tahaua (12) 'o tataki 'e he Talekita Pule. Ko e kaungāue 'e toko 12 'oku vaheua ia 'i ha Va'a Ngāue 'e 2. Ko e Va'a Ngāue 1, 'oku fakafatongia'aki kinautolu 'i hono 'atita'i 'a e kotoa 'o e ngaahi Kautaha Fakapule'anga pea ko e Va'a Ngāue 2, 'oku fakafatongia'aki kinautolu 'i hono 'atita'i 'a e Fakamatala Pa'anga 'a e Pule'anga (Public Accounts). Kuo 'osi vahe'i ki he kaungāue 'a e houa takitaha, 'a ia ko e houa ko ia' 'oku fekau'aki tonu pe ia mo ha ngāue ke fakahoko ki he Koloa Ngaohi 'o e 'Iuniti' ni 'o hangē ko 'ene hā'i he *Fika 2*. 'I he *Tepile 2.1* 'oku hā ai 'a e ngaahi houa ngāue 'a e 'Iuniti' ni pea ko e *Tepile 2.2*, ko e fakamole fakapolokalama si'i ia 'a e 'Iuniti' ni ki he Patiseti 2023-24.

Tepile 2.1: Houa ngāue 'a e kaungāue ki he 2023-24

Hingoa	Lakanga	Houa ngāue
Kelepi Makakaufaki	Talekita Pule	877
<u>Va'a Ngāue 1:</u>		
Sitiveni Nau	'Atita Pule	1,142
Lovely Afu	'Atita Mā'olunga	1,142
Seini M Fakalolo	'Atita Mā'olunga	1,142
'Akuila M P Lomu	'Atita	1,142
Tevita Fotofili	'Atita	1,142
<u>Va'a Ngāue 2:</u>		
Pita Taufatofua	'Atita Pule	1,142
Taniela Mahe	'Atita Mā'olunga	1,142
Pauline Tupou	'Atita Mā'olunga	1,142
Sokopeti Polutele	'Atita	1,142
Lutimila Tafea	'Atita	1,142
'Atelaite Ma'afu	'Atita	1,142
Kātoa 'o e houa ngāue		13,439

Tepile 2.2: Fakamole fakapolokalama si'i (vakai ki he Fakalahi H, peesi 24, polokalama 02, polokalama si'i 01)

Polokalama si'i	Mahu'inga
Kaungāue tu'uma'u (10xx)	517,400
Totongi koloa mo e ngāue (14xx)	100
Kātoa	517,500

Me'afua fakafuofua

'Oku hā 'i he Fika E2 'a e ngaahi me'afua ke fua'aki 'a e 'atita 'o e ngaahi me'a mahu'inga 'i he koloa ngaohi 'e fakahoko 'i he 2023-24, 'a ia ko e kongia ia 'o e ngaahi ngāue ke fakahoko.

Fika E2

Kolola ngaohi 2: Lipooti faka'atita 'o e ngaahi fakamatala fakapa'anga

Me'afua 'o e fakahoko ngāue	Me'afua	Taketi - 2023-24	Ola 'amanaki ki ai 2022-23	Taketi 2022-23	Ola totonu 2021-22
Lahi					
Ngaahi lipooti ki he kau taki ngāue 'o fakahoko 'a e ola 'o e sivi faka'atita	Fika	22	20	20	19
Lipooti 'atita tala fakakaukau	Fika	17	17	17	13
Vakai'i mo tali 'a e ngaahi 'atita tau'atāina	Fika	6	3	3	7
Lelei					
Fakakatoa hono tali 'e he kakai 'a e ngaahi lipooti 'atita	Maaka	9	8	8	8
Taimi totonu					
Ngaahi lipooti ki he kau taki ngāue 'o fakahoko 'a e ola 'o e sivi faka'atita	Peseti	95	95	95	95
'Ave tala fakakaukau faka'atita 'i loto 'i he taimi kuo tu'utu'uni 'e he Lao	Peseti	95	95	95	95
Vakai'i mo tali 'a e ngaahi fakamatala kuo 'osi 'atita'i mavahe 'i loto he taimi kuo 'osi fai kiai 'a e felotoi	Peseti	95	95	95	95
'Ave e ngaahi tokoni kehe 'i loto 'i he taimi na'e 'osi lototaha kiai	Peseti	95	95	95	95
Fakamole					
Kātoa fakamole	Safe	\$517			

Me'afua 'o e fakahoko fatongia

Ko e me'afua tefito ki hono fua 'o e fakahoko fatongia 'o e kaungāue 'i he timi 'oku nau 'atita'i 'a e fakamatala fakata'u 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga:

- Ko e lava ke fakahoko 'a e 'atita 'o fakatatau ki he fiema'u 'a e founa ngāue kuo tali
- Ko e peseti 'e 95% 'o e ngaahi 'atita 'oku lava ke fakahoko 'o 'ikai to e lahi hake 'i he houa na'e vahe'i ke fai ai 'a e 'atita.
- Ko e peseti 'e 95% 'o e ngaahi 'atita kuo fakakakato 'i he taimi alepau mo e ngaahi kautaha.
- Malava ke mahino'i 'a e founa ngāue kuo tali ki hono fakamā'opo'opo 'o e fakamatala pa'anga fakamamani lahi
- Ke kei tauhi mo pukepuke 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi potungāue.
- Ke malava 'o fakakakato 'a e ngāue 'i he taimi 'i loto 'i he taimi kuo vahe'i ki ai.
- Ke malava 'o ngāue'aki 'a e ngaahi founa ngāue kuo tali 'i he taimi 'oku fakahoko ai ha fo'i ngāue.

Output 3: Lipooti faka'atita 'o e ola

Ke fakahoko taimi totonu hono lipooti 'a e ngaahi ola faka'atita 'o e ngaahi kaveinga kuo fili mo fakahoko taimi totonu 'a hono sivi 'o e fakahoko fatongia 'a e ngaahi potungāue 'a e pule'anga 'oku fakahoko 'o fakatatau ki he'enua palani ngāue pea lipooti.

Ngaahi tefito'i fatongia

Ko e ngaahi me'a mahu'inga 'i hono fa'u 'o e koloa ngaahi ko'eni ko e:

- Lipooti 'atita 'o e ola 'o e ngaahi ngāue mahu'inga
- Lipooti ki he ola 'o e fakahoko fatongia 'a e ngaahi potungāue

Ivi ngāue

Ko e 'Iuniti Sivi Faka'atita 'o e Ola 'oku fakafatongia'aki kinautolu 'a e Koloa Ngaohi 3, mo e kaungāue 'e toko fā (4), 'o taki ai 'a e Talekita Pule Le'ole'o. 'Oku to e vahe 'a e 'Iuniti'ni 'i ha Va'a Ngāue 'e 2. Kuo 'osi vahe'i ki he kaungāue 'a e houa takitaha, 'a ia ko e houa ko ia' 'oku fekau'aki tonu pe ia mo ha ngāue 'e fakahoko ki he Koloa Ngaohi 'o e 'Iuniti'ni 'o hangē ko 'ene hā 'i he *Fika* 3. 'I he *Tepile 3.1* 'oku hā ai 'a e ngaahi houa ngāue 'a e 'iuniti'ni pea ko e *Tepile 3.2*, ko e fakamole fakapolokalama ia 'a e 'Iuniti'ni ki he Patiseti 2023-24.

Tepile 3.1: Houa ngāue 'a e kaungāue ki he 2023-24

Hingoa	Lakanga	Houa ngāue
Cathreen Mafi	Talekita Pule Le'ole'o	877
<u>Va'a Ngāue 1:</u>		
Popua Mafi	'Atita Mā'olunga	1,142
<u>Va'a Ngāue 2:</u>		
Mitolomoa Taka	'Atita Mā'olunga	1,142
Kalisi Tualau	'Atita	1,142
Kātoa 'o e houa ngāue		4,303

Tepile 3.2: Fakamole fakapolokalama si'i (vakai ki he Fakalahi H, peesi 25, polokalama 02, polokalama si'i 02)

Polokalama si'i	Mahu'inga
Kaungāue tu'uma'u (10xx)	320,100
Totongi koloa mo e ngāue (14xx)	100
Kātoa	\$320,200

Me'afua fakafuofua

'Oku hā 'i he *Fika E3* 'a e ngaahi me'afua ke fua'aki 'a e 'atita 'o e ngaahi me'a mahu'inga 'i he koloa ngaohi 'e fakahoko 'i he 2023-24, 'a ia ko e kongia ia 'o e ngaahi ngāue ke fakahoko.

Fika E3

Koloa ngaohi 3: Lipooti faka'atita 'o e ola

Me'afua 'o e fakahoko ngāue	Me'afua	Taketi 2023-24	Ola 'amanaki ki ai 2022-23	Taketi 2022-23	Ola totonu 2021-22
Lahi					
Ngaahi 'Atita 'o e ola	Fika	2	2	2	-
Ngaahi 'atita 'o e sivi 'o e fakahoko fatongia	Fika	4	1	4	-
Lelei					
Fakakātoa hono tali 'e he kekai 'a e ngaahi lipooti 'atita1	Maaka	8	8	8	8
Taimi totonu					
Ngaahi lipooti 'o e 'atita'i 'o e ola ke 'ave 'i loto 'i he taimi kuo 'osi tu'utu'uni	Peseti	95	95	95	90
Fakamole					
Katoa 'o e fakamole	\$afe	\$320			

Me'afua 'o e fakahoko fatongia

Ko e tefito'i me'a fua ki he fakahoko fatongia 'a e va'a ni 'e vakai'i ia 'o fakatatau ki he ngaahi me'afua ni:

- Ke malava 'o fakahoko 'a e 'Atita mo fai hono lipooti 'i he taimi 'oku 'osi tukuatu ke fakahoko ai.
- Ke Maa'usia 'a e koloa ngaohi na'e tāketi ki ai.
- Ke malava 'o fakahoko 'a e 'Atita 'o fakatatau kihe ngaahi ngāue kuo vahe ke fakahoko.

Koloa ngaohi 4: Lipooti Faka’atita ‘o e Faipau ki he Lao

Ke fakahoko fakata’u ‘a hono sivi faka’atita ‘o e faipau ki he lao ‘a e ngaahi potungāue ‘a e pule’anga, ngaahi tokoni pea mo e ngaahi poloseki fakalalakaka.

Ngaahi tefito’i fatongia

Ko e ngaahi me’a mahu’inga ‘i hono fa’u ‘o e koloa ngaohi ko’eni ko e:

- Ko hono ‘oatu ‘a e ngaahi tohi ki he ngaahi ngāue’anga na’e sivi-faka’atita ‘o fakahā ki he kau taki ngāue ‘o e ngaahi potungāue ‘a e ola ‘o e ngaahi sivi-faka’atita na’e fakahoko.
- Ko hono tukuatu ‘a e lipooti ‘atita ‘i hono fakamā’opo’opo ‘a e fakamatala pa’anga ‘a e poloseki fakalalakaka pea mo e tohi ki he kau taki ngāue.
- Fakapapau’i ‘a e ngaahi setifikeiti ‘o e ngaahi tokoni ‘a e pule’anga ki he ngaahi ako’anga.
- Ngaahi ngāue tokoni kehe ‘oku felāve’i mo e fatongia ‘o e sivi faka-‘atita ‘o e pa’anga o e ngaahi founa ngāue.

Ivi ngāue

Ko e ‘iuniti Faipau ki he Lao ‘oku fakafatongia’aki ‘a e Koloa Ngaohi 4, mo e kaungāue ‘e toko hongofulu-mā-nima (15) ‘o tataki ia ‘e he Talekita Pule (*ko e lakanga’ni ‘oku lolotonga ‘atā ka ‘oku tokanga’i pe ‘e he ‘Atita Seniale*). ‘Oku toe vahevahe ‘a e kaungāue ‘e toko 14 ‘i ha Va’a Ngāue ‘e ua (2). Ko e fatongia ‘o e Va’a Ngāue 1 ke ‘atita’i ‘a e pa’anga tokoni faka-Fale Alea pea mo hono ‘atita’i ‘a e ngaahi potungāue ‘a e pule’anga, ka ko e Va’a Ngāue 2 ‘oku fatongia’aki ‘a hono ‘atita’i ‘o e ngaahi poloseki fakalalakaka. Kuo ‘osi vahe’i ki he kaungāue ‘a e houa takitaha, ‘a ia ko e houa ko ia’ ‘oku fekau’aki tonu pe ia mo ha ngāue e fakahoko ki he Koloa Ngaohi ‘o e ‘iuniti’ni ‘o hangē ko ‘ene hā ‘i he *Fika 4*. ‘I he *Tepile 4.1* ‘oku hā ai ‘a e ngaahi houa ngāue ‘a e ‘iuniti’ni pea ko e *Tepile 4.2*, ko e fakamole fakapolokalama ia ‘a e ‘iuniti’ ki he Patiseti 2023-24.

Tepile 4.1: Houa ngāue ‘a e kaungāue ki he 2023-24

Hingoa	Lakanga	Houa ngāue
(‘atā)	Talekita Pule	-
<u>Va’a Ngāue 1:</u>		
Inverness Filise	‘Atita Ma’olunga	1,142
Filatoa Vailea	‘Atita Mā’olunga	1,142
Mele Lupeitu’u	‘Atita Mā’olunga	1,142
Sione Moala	‘Atita	1,142
Paeahelotu Tonga’onevai	‘Atita	1,142
Salome Halapua	‘Atita	1,142
Maile Fonua	‘Atita	1,142
Makelesi Maile	‘Atita	1,142

Hingoa	Lakanga	Houa ngāue
Va'a Ngāue 2:		
Kentucky Tai	‘Atita Pule	1,142
Taiala Fulivai	‘Atita Mā’olunga	1,142
‘Elina Koloamatangi	‘Atita Mā’olunga	1,142
Semisi Vaikona	‘Atita	1,142
Malia Tauvaka	‘Atita	1,142
Grace Filimoehala	‘Atita	1,142
Sulia Falase	‘Atita	1,142
Kātoa houa ngāue ‘a e ‘Iuniti		17,130

Tepile 4.2: Fakamole fakapolokalama si’i (vakai ki he Fakalahi H, peesi 26, polokalama 02, polokalama si’i 03)

Polokalama si’i	Mahu’inga
Kaungāue tu’uma’u (10xx)	517,400
Totongi koloa mo e ngāue (14xx)	100
Kātoa	\$517,500

Me’afua fakafuofua

‘Oku hā ‘i he Fika E4 ‘a e ngaahi me’afua ke fua’aki ‘a e ‘atita ‘o e ngaahi me’a mahu’inga ‘i he koloa ngaahi ‘e fakahoko ‘i he 2022-23, ‘a ia ko e kongia ia ‘o e ngaahi ngāue ke fakahoko.

Fika E4

Koloa ngaahi 4: Lipooti faka‘atita ‘o e faipau ki he lao

Me’afua ‘o e fakahoko ngāue	Me’afua	Taketi 2023-24	Ola ‘amanaki ki ai 2022-23	Taketi 2022-23	Ola totonu 2021-22
Lahi					
Ngaahi lipooti ki he kau taki ngāue ‘o fakahoko ‘a e ola ‘o e sivi faka‘atita	Fika	40	40	40	63
Ngaahi tala fakakaukau faka‘atita	Fika	18	15	10	18
Ngaahi tohi fakamo’oni	Fika	53	53	53	49
Lelei					
Fakakātoa hono tali ‘e he kakai ‘a e ngaahi lipooti ‘atita	Maaka	9	9	9	9
Taimi totonu					
Ngaahi tohi ki he kau taki ngāue ke ‘ave ‘i loto ‘i he taimi kuo ‘osi tu’utu’uni	Peseti	95	95	95	100
Ngaahi tohi fakamo’oni ke ‘ave ‘i loto he taimi na’e ‘osi tu’utu’uni	Peseti	95	95	95	100
Ngaahi ngāue tokoni kehe ke ‘ave ‘i loto ‘i he taimi na’e fai ki ai ‘a e felotoi	Peseti	95	95	95	100
Fakamole					
Kātoa ‘o e fakamole	\$afe	\$517			

Me'afua 'o e fakahoko fatongia

Ko e me'afua tefito 'o e sivi faka'atita 'o e faipau ki he lao 'a e 'Iuniti' 'oku 'amanaki ke toe vakai' i hangē ko ia 'oku hā atu 'i lalo:

- Lahi totonu 'o e ngaahi lipooti 'e 'oatu ki he kau taki ngāue
- Ke kakato e ngāue 'i hono taimi totonu na'e palani ki ai
- Fakakakato 'a e lahi e ngāue na'e palani ki ai. Ko e lahi ia 'a e lipooti 'o e ola 'a e 'atita ki he kau taki ngāue ka e pehē 'a e tala fakakaukau tau'atāina 'a e 'atita.
- Kakato 'a e ngāue 'i hono taimi totonu. Houa fakaangaanga ki hono 'atita' i e ngaahi potungāue 'o kakato pe 'i hono taimi totonu.
- Houa ngāue 'a e 'ofisa ngāue ki he 'akauni 'elia takitaha 'oku 'i loto pe 'i he houa fakaangaanga.
- Tu'unga mā'olunga 'i he faipau ki he ISSAI standards.

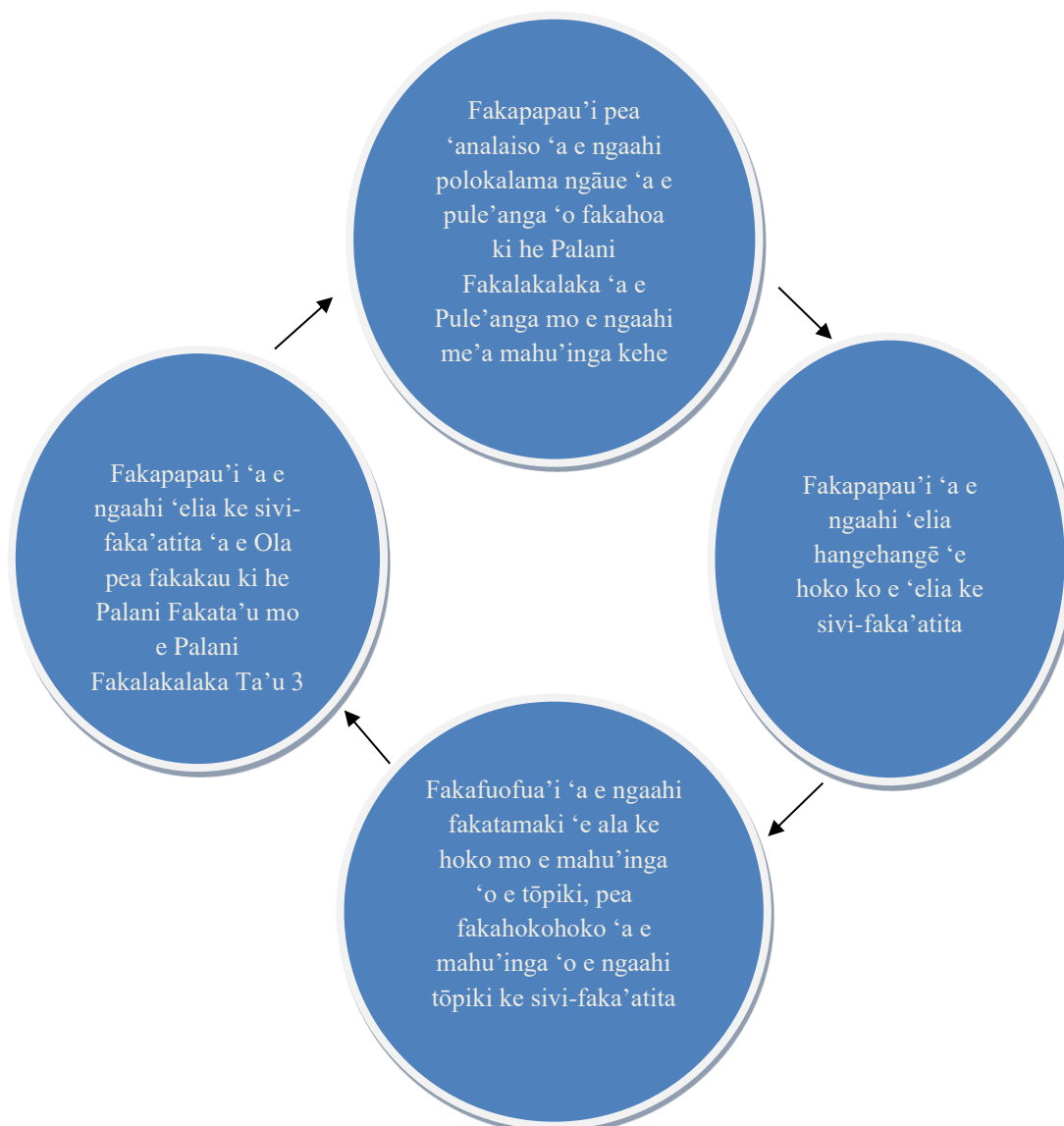
Fakalahi F

Ko e anga hono fili ha ‘elia ke ‘atita’i ‘o e ola

‘Oku ‘omai ‘e he *Fika F1* ‘a e ngaahi founga ‘oku fili ‘aki ha ‘elia ke fakahoko hono sivi-faka’atita ‘o e maa’usia ‘o e ola ‘o ha ngāue.

Fika F1

Founga hono fili ha ‘elia ke ‘atita’i maa’usia ‘o e ola ‘o e ngāue

Fakalahi H

Patiseti Fakaangaanga Fakamole Faka-Polokalama mo e Polokalama si'i ki he ta'u 2023-24

03 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale (Office of the Auditor General)

	Esitimeti (Estimate) 21/22	Esitimeti Fakatonutonu (Revised Budget) 21/22	Esitimeti (Estimate) 2022/23	Esitimeti (Estimate) 2023/24
PA'ANGA HU ATU (EXPENDITURE)				
Kaungāue Tu'uma'u (Established Staff) (10xx)	1,472,200	1,233,665	1,666,600	1,707,200
Kaungāue Lau'aho (Unestablished Staff) (11xx)	8,300	0	8,300	100
Fefononga'aki mo Fetu'utaki (Travel & Communications) (12xx)	82,100	-584	82,100	96,000
Tauhi mo fakalelei me'angāue (Maintenance & Operations) (13xx)	31,800	15,752	31,800	24,400
Totongi koloa mo e ngāue (Purchased of goods and services) (14xx)	320,200	236,114	356,500	261,100
Ngaahi Koloa (Assets) (20xx)	53,100	21,315	50,100	67,600
Pa'anga Fakakatoa Hu Atu (Total Expenditure)	1,967,700	1,506,262	2,195,400	2,156,400
MA'U'ANGA PA'ANGA (SOURCE OF FUNDS)				
Pa'anga mei he Pule'anga Tonga (Government of Tonga Fund) Cash	1,967,700	1,506,262	2,195,400	2,156,400
Pa'anga tokoni mei muli (Confirm Budget Support) Cash				
Fefolau'aki ki Tu'apule'anga (Overseas Travel)				
Pa'anga Fakakatoa (Total Funding)	1,967,700	1,506,262	2,195,400	2,156,400

Fakamole Fakapolokalama (*Expenditure by Program*)**Polokalama 01 (Program 01): Pule'i mo Fale'i (*Leadership and Policy Advice*)****Polokalama si'i 01 (*Sub-Program 01*): 'Ofisi 'o e 'Atita Seniale (*Office of the Auditor General*)**

	Esitimeti (<i>Estimate</i>) 21/22	Esitimeti Fakatonutonu (<i>Revised Budget</i>) 21/22	Esitimeti (<i>Estimate</i>) 2022/23	Esitimeti (<i>Estimate</i>) 2023/24
Kaungāue Tu'uma'u (<i>Established Staff</i>) (10xx)	130,900	130,593	130,900	136,200
Kaungāue Lau'aho (<i>Unestablished Staff</i>) (11xx)				
Fefononga'aki mo Fetu'utaki (<i>Travel & Communications</i>) (12xx)				
Tauhi mo fakalelei me'angāue (<i>Maintenance & Operations</i>) (13xx)				
Totongi koloa mo e ngāue (<i>Purchased of goods and services</i>) (14xx)				
Fakamole ki he ngaahi ngāue lalahi (<i>Capital expenses</i>) (20xx)				
Pa'anga Fakakatoa Hu Atu (<i>Total Expenditure</i>)	130,900	130,593	130,900	136,200

Nouti (Notes):

- 10 Vahenga (*Salaries*) **98,500**; Ngaahi monu'ia makehe (*Other allowances*) **100**; 'Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (*Government Contribution to Retirement Fund*) **24,600**; Ngaahi monu'ia ki he 'Atita Seniale (*CEO Benefits*) **13,000**.

Polokalama 01 (Program 01): Pule'i mo Fale'i (Leadership and Policy Advice)
Polokalama si'i 02 (Sub-Program 02): Ngaahi Ngāue Poupou (Corporate Services)

	Esitimeti (Estimate) 21/22	Esitimeti Fakatonutonu (Revised Budget) 21/22	Esitimeti (Estimate) 2022/23	Esitimeti (Estimate) 2023/24
Kaungāue Tu'uma'u (Established Staff) (10xx)	211,400	182,416	196,000	196,700
Kaungāue Lau'aho (Unestablished Staff) (11xx)	8,300		8,300	100
Fefononga'aki mo Fetu'utaki (Travel & Communications) (12xx)	82,100	-584	82,100	96,000
Tauhi mo fakalelei me'angāue (Maintenance & Operations) (13xx)	31,800	15,752	31,800	24,400
Totongi koloa mo e ngāue (Purchased of goods and services) (14xx)	313,300	229,666	349,600	260,800
Fakamole ki he ngaahi ngāue lalahi (Capital expenses) (20xx)	53,100	21,315	50,100	67,600
Pa'anga Fakakatoa Hu Atu (Total Expenditure)	700,000	448,565	717,900	645,600

Nouti (Notes):

- 10 Vahenga (Salaries) **177,000**; 'Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (Government Contribution to Retirement Fund) **17,700**; Le'ole'o ki he lakanga 'oku 'ata (Acting Allowances) **2,000**.
- 11 Totongi kaungāue lau'aho (wages) **100**.
- 12 Fefolau'aki Fakalotofonua (Domestic Travel) **46,500**; Fefolau'aki ki Tu'apule'anga (Overseas Travel) **47,800**; Totongi fe'ave'aki meili (Postal Charges) **200**; Fetu'utaki Telefoni (Telecommunication) **1,000**; Totongi Tu'uaki (Advertising & Public) **500**.
- 13 Totongi 'utu 'o e me'alele (Fuel) **10,000**; Totongi fe'ave'aki meili (Freight) **300**; Fakalelei 'o e me'angāue (Maintenance of Office Equipment) **5,000**; Fakalelei 'o e me'angāue faka-Komipiuta (Maintenance Computer System) **1,000**; Fakalelei 'o e me'alele (Maintenance of Vehicles) **8,000**; Fakalelei 'o e Fale (Maintenance of Building & Compounds) **100**.
- 14 Tohi mo e ngaahi makasini (Books, Periodical & Publication) **2,000**; 'Uhila (Electricity) **43,300**; Vai (Water) **3,500**; Naunau Faka'ofisi (Office Supplies) **10,000**; Paaki mo Fakatau Naunau (Printing & Stationery) **8,000**; Teunga Ngāue (Uniform) **1,000**; Totongi Tukupou (Subscriptions) **11,000**; Totongi Nguae'aki (Rental) **125,400**; Ngaahi totongi fale'i mo e ako ngāue (Training & Conference) **15,400**; Talitali kakai (Hospitality) **2,000**; Laiseni (Licenses) **28,400**; Tauhi ma'a 'a e ngāue'anga (Cleanings) **500**; Ngaahi totongi fale'i mo e tokoni fakatekinikale fakapolofesinale (Consultant & Technical Assistants Professional Fees) **5,000**; Computer Supplies (Naunau faka-Komipiuta) **3,000**; Technical Supplies (Naunau Fakatekinikale) **300**; Catering & Refreshment **2,000**
- 20 Ngaahi naunau faka'ofisi fo'ou (New Office Equipments) **5,100**; New Computer (Ngaahi Komipiuta fo'ou) **30,500**; Technical Equipment **2,000**; Furniture & Fittings **30,000**

Polokalama 02 (Program 02): Ngaahi Ngāue Faka'atita ke fakahoko (Audit Operation)

Polokalama si'i 01 (Sub-Program 01): Sivi Faka'atita 'o e Ngaahi Ngāue Fakapa'anga (Financial Audit)

	Esitimeti (Estimate) 21/22	Esitimeti Fakatonutonu (Revised Budget) 21/22	Esitimeti (Estimate) 2022/23	Esitimeti (Estimate) 2023/24
Kaungāue Tu'uma'u (Established Staff) (10xx)	375,100	347,200	501,600	536,800
Kaungāue Lau'aho (Unestablished Staff) (11xx)				
Fefononga'aki mo Fetu'utaki (Travel & Communications) (12xx)				
Tauhi mo fakalelei me'angāue (Maintenance & Operations) (13xx)				
Totongi koloa mo e ngāue (Purchased of goods and services) (14xx)	2,900	2,777	2,900	100
Fakamole ki he ngaahi ngāue lalahi (Capital expenses) (20xx)				
Pa'anga Fakakatoa Hu Atu (Total Expenditure)	378,000	349,977	504,500	536,900

Nouti (Notes):

- 10 Vahenga (Salaries) **488,000**; Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (Government Contribution to Retirement Fund) **48,800**.
- 14 Naunau Faka'ofisi (Office Supplies) **100**.

Polokalama 02 (Program 02): Ngaahi Ngāue Faka'atita ke fakahoko (Audit Operation)

Polokalama si'i 02 (Sub-Program 02): Sivi Faka'atita 'o e Maa'usia 'o e Ola (Performance Audit)

	Esitimeti (Estimate) 21/22	Esitimeti Fakatonutonu (Revised Budget) 21/22	Esitimeti (Estimate) 2022/23	Esitimeti (Estimate) 2023/24
Kaungāue Tu'uma'u (Established Staff) (10xx)	296,800	193,349	310,800	320100
Kaungāue Lau'aho (Unestablished Staff) (11xx)				
Fefononga'aki mo Fetu'utaki (Travel & Communications) (12xx)				
Tauhi mo fakalelei me'angāue (Maintenance & Operations) (13xx)				
Totongi koloa mo e ngāue (Purchased of goods and services) (14xx)	1,000	513	1,000	100
Fakamole ki he ngaahi ngāue lalahi (Capital expenses) (20xx)				
Pa'anga Fakakatoa Hu Atu (Total Expenditure)	297,800	193,862	311,800	320,200

Nouti (Notes):

- 10 Vahenga (Salaries) **291,000**; 'Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (Government Contribution to Retirement Fund) **29,100**.
- 14 Naunau Faka'ofisi (Office Supplies) **100**.

Polokalama 02 (Program 02): Ngaahi Ngāue Faka'atita ke fakahoko (Audit Operation)

Polokalama si'i 03 (Sub-Program 03): Sivi Faka'atita 'o e Faipau ki he Lao (Compliance Audit)

	Esitimeti (Estimate) 21/22	Esitimeti Fakatonutonu (Revised Budget) 21/22	Esitimeti (Estimate) 2022/23	Esitimeti (Estimate) 2023/24
Kaungāue Tu'uma'u (<i>Established Staff</i>) (10xx)	458,000	380,107	527,300	517,400
Kaungāue Lau'aho (<i>Unestablished Staff</i>) (11xx)				
Fefononga'aki mo Fetu'utaki (<i>Travel & Communications</i>) (12xx)				
Tauhi mo fakalelei me'angāue (<i>Maintenance & Operations</i>) (13xx)				
Totongi koloa mo e ngāue (<i>Purchased of goods and services</i>) (14xx)	3,000	2,893	3,000	100
Fakamole ki he ngaahi ngāue lalahi (<i>Capital expenses</i>) (20xx)				
Pa'anga Fakakatoa Hu Atu (<i>Total Expenditure</i>)	461,000	383,000	530,300	517,500
GRAND TOTAL	1,967,700	1,505,997	2,195,400	2,156,400

Nouti (Notes):

- 10 Vahenga (*Salaries*) **470,400**; 'Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (*Government Contribution to Retirement Fund*) **47,000**.
- 14 Naunau Faka'ofisi (*Office Supplies*) **100**

Fakalahi I

Pateseti fakaangaanga hū atu mo hū mai ki he Ta'u 2023/24, 2024/25 mo e 2025/26

<i>Min</i>	<i>Revised Code</i>	<i>Hingoa (Names)</i>	<i>Patiseti Esitimetri 2023/24</i>	<i>Patiseti 24/25</i>	<i>Patiseti 25/26</i>
3	03-102000-0410-0000	Totongi 'Atita (<i>Audit Fees</i>)	139,000	139,000	139,000
3	03-101111-1001-0000	Vahenga (<i>Salaries</i>)	98,500	98,500	98,500
3	03-101111-1003-0000	Ngaahi monu'ia makehe (<i>Other Allowances</i>)	100	100	100
3	03-101111-1005-0000	Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (<i>Government Contribution to Retirement Fund</i>)	24,600	24,600	24,600
3	03-101111-1030-0000	Ngaahi monu'ia ki he 'Atita Seniale (<i>CEO/Minister Benefits</i>)	13,000	13,000	13,000
3	03-102111-1001-0000	Vahenga (<i>Salaries</i>)	177,000	177,000	177,000
3	03-102111-1005-0000	Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (<i>Government Contribution to Retirement Fund</i>)	17,700	17,700	17,700
3	03-102111-1026-0000	Le'ole'o ki he lakanga 'ata (<i>Acting Allowance</i>)	2,000	2,000	2,000
3	03-102111-1101-0000	Totongi kaungāue lau'aho (<i>Wages</i>)	100	100	100
3	03-102111-1201-0000	Fefolau'aki Fakalotofonua (<i>Domestic Travel</i>)	46,500	46,500	46,500
3	03-102111-1202-0000	Fefolau'aki ki Tu'apule'anga (<i>Overseas Travel</i>)	47,800	47,800	47,800
3	03-102111-1204-0000	Totongi Fe'ave'aki Meili (<i>Postal Charges</i>)	200	200	200
3	03-102111-1206-0000	Totongi Tu'uaki (<i>Advertising & Publicity</i>)	500	500	500
3	03-102111-1301-0000	Totongi 'Utu 'o e Me'alele (<i>Fuel</i>)	10,000	10,000	10,000
3	03-102111-1302-0000	Totongi Fe'ave'aki Meili (<i>Freight</i>)	300	300	300
3	03-102111-1304-0000	Fakalelei mo e Naunau Faka-Komiputa (<i>Maintenance of Computer System</i>)	1,000	1,000	1,000
3	03-102111-1308-0000	Fakalelei 'o e me'angāue Faka'ofisi (<i>Maintenance of Office Equipment</i>)	5,000	5,000	5,000
3	03-102111-1309-0000	Fakalelei 'o e Saliote Misini (<i>Maintenance of Vehicles</i>)	8,000	8,000	8,000
3	03-102111-1318-0000	Fakalelei 'o e Fale (<i>Maintenance of Buildings & Compounds</i>)	100	100	100
3	03-102111-1401-0000	Tohi mo e ngaahi makasini (<i>Books, Periodical & Publication</i>)	2,000	2,000	2,000
3	03-102111-1402-0000	Totongi 'Uhila (<i>Electricity</i>)	43,300	43,300	43,300
3	03-102111-1405-0000	Vai (<i>Water</i>)	3,500	3,500	3,500
3	03-102111-1406-0000	Naunau Faka'ofisi (<i>Office Supplies</i>)	10,000	10,000	10,000
3	03-102111-1407-0000	Paaki (<i>Printing</i>)	8,000	8,000	8,000
3	03-102111-1408-0000	Teunga Ngāue (<i>Uniforms</i>)	1,000	1,000	1,000
3	03-102111-1411-0000	Totongi Tukupau (<i>Subscription</i>)	11,000	11,000	11,000
3	03-102111-1413-0000	Totongi Ngāue'aki (<i>Rental</i>)	125,400	125,400	125,400

<i>Min</i>	<i>Revised Code</i>	<i>Hingoa</i>	<i>Patiseti Esitimetu 2023/24</i>	<i>Patiseti 24/25</i>	<i>Patiseti 25/26</i>
3	03-102111-1418-0000	Ngaahi totongi fale'i mo e ako kaungāue (<i>Training & Conferences</i>)	15,400	15,400	15,400
3	03-102111-1422-0000	Talitali Kakai (<i>Hospitality</i>)	2,000	2,000	2,000
3	03-102111-1435-0000	Laiseni (<i>Licences</i>)	28,400	28,400	28,400
3	03-102111-1448-0000	Naunau ke ma'a 'a e 'Ofisi (<i>Cleaning Supplies</i>)	100	100	100
3	03-102111-1480-0000	Ngaahi totongi fale'i mo e tokoni fakatekinikale fakapolofesinale (<i>Consultant & Technical Assistants Professional Fees</i>)	5,000	5,000	5,000
3	03-102111-2003-0000	Naunau Faka'ofisi Fo'ou (<i>New Office Equipment</i>)	100	100	100
3	03-102111-1450-0000	Naunau Faka-Komipiuta (<i>Computer Supplies</i>)	3,000	3,000	3,000
3	03-102111-1417-0000	Naunau Faka-Tekinikale (<i>Technical Supplies</i>)	300	300	300
3	03-102111-1427-0000	Catering/Refreshment	2,000	2,000	2,000
3	03-102111-2004-0000	Komipiuta Fo'ou (<i>New Computers</i>)	30,000	30,000	30,000
3	03-102111-2022-0000	Furniture & Fittings	30,000	30,000	30,000
3	03-102374-1493-0000	COVID19			
3	03-102374-1448-0000	Naunau ke ma'a 'a e 'Ofisi (<i>Cleaning Supplies</i>)	400	400	400
3	03-102374-2004-0000	Komipiuta Fo'ou (<i>New Computers</i>)	500	500	500
3	03-102374-2003-0000	Naunau Faka'ofisi Fo'ou (<i>New Office Equipment</i>)	5,000	5,000	5,000
3	03-102374-2011-0000	Me'angāue Fakatekinikale (<i>Technical Equipment</i>)	2,000	2,000	2,000
3	03-102374-1203-0000	Totongi Fetu'utaki Telefoni (<i>Telecommunication Charge</i>)	1,000	1,000	1,000
3	03-201112-1001-0000	Vahenga (<i>Salaries</i>)	488,000	488,000	488,000
3	03-201112-1005-0000	Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (<i>Government Contribution to Retirement Fund</i>)	48,800	48,800	48,800
3	03-201112-1101-0000	Totongi kaungāue lau'aho (<i>Wages</i>)			
3	03-201112-1406-0000	Naunau Faka'ofisi (<i>Office Supplies</i>)	100	100	100
3	03-202112-1001-0000	Vahenga (<i>Salaries</i>)	291,000	291,000	291,000
3	03-202112-1005-0000	Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (<i>Government Contribution to Retirement Fund</i>)	29,100	29,100	29,100
3	03-202112-1406-0000	Naunau Faka'ofisi (<i>Office Supplies</i>)	100	100	100
3	03-203112-1001-0000	Vahenga (<i>Salaries</i>)	470,400	470,400	470,400
3	03-203112-1005-0000	Inasi 'o e Pule'anga ki he Vahenga Malolo (<i>Government Contribution to Retirement Fund</i>)	47,000	47,000	47,000
3	03-203112-1101-0000	Totongi kaungāue lau'aho (<i>Wages</i>)			
3	03-203112-1406-0000	Naunau Faka'ofisi (<i>Office Supplies</i>)	100	100	100
			2,156,400	2,156,400	2,156,400

Fakatokanga'i: 'Oku totongi 'a hono 'atita'i 'o e Ngaahi Kautaha Fakapule'anga. Ko e Ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga (MDAs) 'oku 'ikai ha totongi ki ai.